

CHRISTELIJKE LITURGIE

De christelijke liturgie omvat het geheel van rituele handelingen die gebruikt worden in de eredienst: de mis en het lof, het officium en het tijdeigen, de processies en de sacramenten, het avondmaal en de preek, de doop-, huwelijks- en begrafenisceremoniën. Het betreft bij liturgie echter niet alleen de handelingen. Ook gewaden en voorwerpen, kleuren, beeldende kunst en muziek, het Schriftwoord en natuurlijk de abdijen en kerken hebben een 'liturgisch' karakter.

Nu onze moderne samenleving religieus heftig in beweging is, verdient de christelijke traditie opnieuw aandacht. Omwille van het belang van die traditie. Maar ook om vanuit een duidelijke herkenning van de christelijke rituelen andere religies met begrip en waardering tegemoet te kunnen treden.

In dit Studium Generale besteden wij aandacht aan een breed scala van liturgische onderwerpen, vanaf de vroege middeleeuwen tot aan onze tijd.

In dit Calvin-jaar staat de schijnwerper gericht op de protestants-christelijke liturgie. Enkele lezingen gaan in op de liturgie van na de Reformatie en onderstrepen het belang daarin van de grote reformator, die onze cultuur ingrijpend heeft beïnvloed.

Donderdag 17 september 2009

Melismos en Gregoriusmis

Bloederige metaforen van het 'bloedloze offer'

Het hoogtepunt van de christelijke liturgie in niet-protestantse zin is de communie, ook wel het bloedloze offer genoemd. Dan worden brood en wijn aan de gelovige gepresenteerd als de lichamelijke aanwezigheid van Christus. Het is niet verwonderlijk dat door de eeuwen heen sommigen hier vragen bij hebben gesteld. Hoe kan een stukje brood het lichaam van Christus *zijn*, niet slechts symboliseren? Het antwoord van de kerken kwam op verschillende manieren, o.a. in verhalen, legenden en beelden. En in Oost en West werd, onafhankelijk van elkaar, gebruik gemaakt van vergelijkbare beelden: hoe een Christuskindje door een engel of kerkvaders in stukken wordt gesneden, hoe een gemarteld lichaam van het kruis afstapt en zijn bloed in een kelk stort. In dit college toont Karel Innemée hoe in zowel de rooms-katholieke als byzantijnse kerk vanaf de 12e eeuw de meest indringende beelden niet geschuwd werden om de gelovige van de liturgische dogmatiek te overtuigen.

Dr. Karel Innemée
Universiteit Leiden

Donderdag 24 september 2009

De ontwikkeling van het christelijke paasfeest

Het paasfeest is te beschouwen als de belangrijkste exponent van het christelijk ritueel repertoire. Ontstaan en ontwikkeling van de paasliturgie staan ook model voor de dynamiek van alle andere feesten. In een aantal fasen wordt het feest gevolgd in zijn ontwikkeling vanaf de vroege kerk tot heden. Aan het slot wordt de actuele positie kritisch bezien: vieren we nu een gemankeerd paasfeest?

Prof.dr. Paul Post
Universiteit van Tilburg

Donderdag 1 oktober 2009

Het avondmaal, de kern van de liturgie. Maar hoe? En waarom?

De opvatting van Thomas van Aquino (1224/5-1274/5)

In de Griekse oudheid bestonden allerlei verenigingen die van tijd tot tijd samenkwamen om een maaltijd te gebruiken en elkaar te spreken. De christenen van de vroege kerk paktten deze gewoonte op. In deze bijeenkomsten stond het maal centraal. Wat betekende het eten van het brood en het drinken van de wijn? De opvattingen verschilden hemelsbreed, zeker vanaf de 9e eeuw. Wat zat daarachter? In de voordracht zullen wij ons concentreren op Thomas van Aquino, 13e eeuw, leraar van de kerk.

Prof.dr. E.P. Bos
Universiteit Leiden

Donderdag 8 oktober 2009

De Litanie der heiligen

De Nederlandse en Duitse literatuur van de middeleeuwen kent teksten die de vorm van een *Litanie* vertonen. Voorbeelden daarvan zijn ‘*Heinrichs Litane*’ of de zogenaamde *Zondenklachten*. Welke heiligen valt de eer te beurt om daarin bij voorkeur aangeropen te worden en waarom? Wat hebben deze teksten gemeen met de Litanie der heiligen zoals die vandaag nog gebeden wordt bij liturgische gelegenheden zoals de begrafenis van Paus Johannes Paulus II of bij de aanvang van het daarop volgende conclaaf?

Dr. Jef Jacobs
Universiteit Leiden

Donderdag 15 oktober 2009

Architectuur, kunst en liturgie in de middeleeuwen

In deze lezing wordt ingegaan op de relatie tussen architectuur en liturgie in de middeleeuwen. Daarbij wordt aandacht besteed aan zaken als koorhekken en koorafsluitingen en de plaatsing van altaren en grafmonumenten, zaken die tegenwoordig vaak uit de middeleeuwse kerkinterieurs zijn verdwenen, maar die zorg droegen voor een heel andere beleving van de kerkruimte dan tegenwoordig. In het college komt aan de orde welke ruimte voor welk publiek was bedoeld en wordt ook meer licht geworpen op de functie van de in die ruimtes aanwezige kunst. Het is soms zelfs mogelijk om met kennis van de liturgie de precieze herkomst van kunstwerken in een kerkgebouw te lokaliseren. Ook daarvan zullen in het college voorbeelden worden gegeven.

Dr. Elisabeth den Hartog
Universiteit Leiden

Dinsdag 20 oktober 2009 - LAKtheater

B-Gu MS 15. Een laatmiddeleeuws gregoriaans antifonarium als tijds capsule.

Hendrik Vanden Abeele gaat met u op ontdekkingsstocht in één van Vlaanderens mooiste antifonaria: het manuscript met nummer 15 uit de Gentse Universiteitsbibliotheek. Dit grote zangersboek is zeshonderd bladzijden dik, en werd in 1481 gekopieerd door de subprior van de Sint-Baafsabdij. Naast de meer universele gezangen voor allerhande officies (zoals voor het feest van de Heilige Drievuldigheid van Etienne de Liège), bevat het handschrift ook heel wat unieke gezangen (zoals voor het feest van de Heilige Bavo). De ontdekkingsstocht leidt langs allerlei uitvoeringsaspecten van het laatmiddeleeuws gregoriaans, over de organisatie van het muzikale leven in de Sint-Baafsabdij, naar meer algemene aspecten van het gregoriaans in historisch perspectief. Zo komt het manuscript tot leven, als een tijds capsule die ons zeshonderd jaar terugvoert. De lezing wordt verlucht met muziekvoorbeelden en gezang.

Dr. Hendrik Vanden Abeele
Katholieke Universiteit Leuven/ Orpheus Instituut Gent

Donderdag 29 oktober 2009

Protestantse liturgie

In deze lezing komen specifiek protestantse overwegingen ten aanzien van de liturgie aan de orde en de ingrepen die de reformatoren als gevolg daarvan in de liturgie deden. Luther dacht daarin anders dan Calvijn, Bucer verschillend van Zwingli. De voor onze tijd ingrijpendste ontwikkeling zet in aan het einde van de 18e eeuw in de VS: daar wortelen nieuwe liturgische ontwikkelingen in het protestantisme, die aan de oppervlakte kwamen in de explosieve groei van het pentecostale (pinkster) en evangelicale christendom in Afrika, Latijns-Amerika en Azië in de vorige en deze eeuw. Deze hebben dus een langere geschiedenis dan menigeen denkt.

Prof.dr. Marcel Barnard
Protestantse Theologische Universiteit/ Vrije Universiteit Amsterdam

Donderdag 5 november 2009

Raakvlakken. Liturgie en geestelijk toneel in de middeleeuwen

Het geestelijke toneel in de Middeleeuwen zou zonder de liturgie wellicht nooit van de grond zijn gekomen. Dit is te zien aan de vorm én aan de inhoud van de teksten die bewaard zijn gebleven. Na een inleiding in het genre zullen concrete voorbeelden uit de Duitstalige literatuur de raakvlakken aanschouwelijk maken.

Dr. Carla Dauven
Universiteit van Amsterdam

Donderdag 12 november 2009

Het 'Temporale'/Tijdeigen'

Het 'liturgische jaar' kreeg in de 4e tot 6e eeuw zijn nu nog steeds bekende vorm. Er zijn twee grote cycli van feesten. Die rond Pasen borduurt voort op de Joodse feestkalender: *Pesach* en (vijftig dagen later) *Sjawoet* werden tot Pasen en Pinksteren. De kerstcyclus is van eigen, christelijke makelij (maar is gevormd naar analogie van de paascyclus). Op de achtergrond van deze christelijke feestkalender spelen 'natuurlijke' gegevens: de wisseling der seizoenen, de kortste en de langste dagen. Het christendom heeft de (voorchristelijke) feestelijkheid die daarmee samenhang vaak moeiteloos overgenomen. Maar soms is over die verbanden met 'heidense' feesten ook erg moeilijk gedaan. Speciale aandacht krijgen in dit college de feestdagen van de novembermaand: ze hebben met de herfst van doen en met (in velerlei opzicht) 'het einde'.

Prof.dr. Marius van Leeuwen
Universiteit Leiden

Donderdag 19 november 2009   **Tijd: 20.00 – 21.30 uur**

De heilige Mis

Kern van de katholieke liturgie is de viering van de Eucharistie, de heilige Mis. Daarin komen alle liturgische lijnen samen; in het licht van de mis krijgt alle liturgie betekenis, ook de liturgische handelingen die zich buiten de kerkmuren afspelen: de processie, de pelgrimages, de begrafenisceremonie, maar evenzeer de enorme productie van religieuze kunst en muziek. Wie beter dan Antoine Bodar, ervaringsdeskundige en kunsthistoricus, is in staat een toelichting te geven op het hart van de katholieke eredienst.

Prof.dr. Antoine Bodar
Universiteit van Tilburg

**Voorafgaand aan het college kunt u de door A. Bodar opgedragen H. Mis bijwonen in de St. Lodewijk Parochie, Steenschuur 19, Leiden.
Aanvang: 18.45 uur**

VOOR ALLE COLLEGES IS DE TOEGANG GRATIS EN IEDEREEN WELKOM!

TIJD: 19.30 - 21.00 uur

PLAATS: zaal 003, Lipsiusgebouw (1175), Cleveringaplaats 1, Leiden
20 oktober: LAKtheater, Cleveringaplaats 1, Leiden

INFORMATIE & ORGANISATIE

Studium Generale Universiteit Leiden
Postbus 9500, 2300 RA Leiden
071 5277295/7296/7283
je.molenaar@ics.leidenuniv.nl
www.studiumgenerale.leidenuniv.nl